

**SURXONDARYO SUV HAVZALARINING BALIQLARI
(ACTINOPTERYGII: TELEOSTEI): BALIQ TURLARINING
TARQALISHI VA MUHOFAZA HOLATI**

Allayarov Sirojiddin Kamolovich - Termiz davlat universiteti, o‘qituvchi, b.f.f.d.
(PhD). Surxondaryo, O‘zbekiston.

Annotatsiya. Ushbu maqolada Surxondaryo viloyatidagi baliq faunasining xilma-xilligi va ekologik ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotlar Surxon, Qoratog‘, To‘palang, Sangardak va Xo‘jaipok kabi asosiy daryolarda olib borildi va 37 baliq turi aniqlangan. Ularning 73% (27 tur) TMXI Qizil kitobiga kiritilgan, shundan ba'zi turlar "Qirilib ketish arafasida" bo‘lgan turi, *Capoetobrama kuschakewitschi* kabilar. Ushbu baliqlarning ekologik ahamiyati va ularning muhofazasi masalalari hamda kelajakdagi tadqiqotlar va chora-tadbirlar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Surxondaryo, baliq faunasi, ekosistemalar, Qizil kitob, *Capoetobrama kuschakewitschi*, baliq turlari, ekologik ahamiyat, muhofaza, antropogen omillar, daryo turlari

Аннотация: В данной статье рассматриваются разнообразие рыбы и её экологическое значение в области Сурхандарьи. Исследования проводились в главных реках региона: Сурхон, Коратог, Топалан, Сангарак и Ходжаипок, где было обнаружено 37 видов рыб. Из них 73% (27 видов) занесены в Красный список МСОП, некоторые из которых, такие как *Capoetobrama kuschakewitschi*, находятся в категории "на грани исчезновения". Рассматриваются вопросы экологической значимости этих рыб и их охраны, а также будущие исследования и меры защиты.

Ключевые слова: Сурхандарья, рыбий фауна, экосистемы, Красный список, *Capoetobrama kuschakewitschi*, виды рыб, экологическое значение, охрана, антропогенные факторы, речные виды.

**FISHES OF THE SURXONDARYO WATER BASINS
(ACTINOPTERYGII: TELEOSTEI): DISTRIBUTION OF FISH SPECIES
AND CONSERVATION STATUS**

Allayarov Sirojiddin Kamolovich – Teacher, PhD, Termiz State University,
Surkhandarya, Uzbekistan.

Abstract: This article discusses the diversity and ecological significance of fish fauna in the Surxondaryo region. Research was conducted in the main rivers of the region, including Surxon, Qoratog', To'palang, Sangardak, and Xo'jaipok, where 37 fish species were identified. Of these, 73% (27 species) are listed in the IUCN Red List, including some species like *Capoetobrama kuschakewitschi* which are classified as "endangered." The ecological importance of these fish, their conservation issues, and recommendations for future research and conservation efforts are also addressed.

Key words: Surxondaryo, fish fauna, ecosystems, Red List, *Capoetobrama kuschakewitschi*, fish species, ecological significance, conservation, anthropogenic factors, river species.

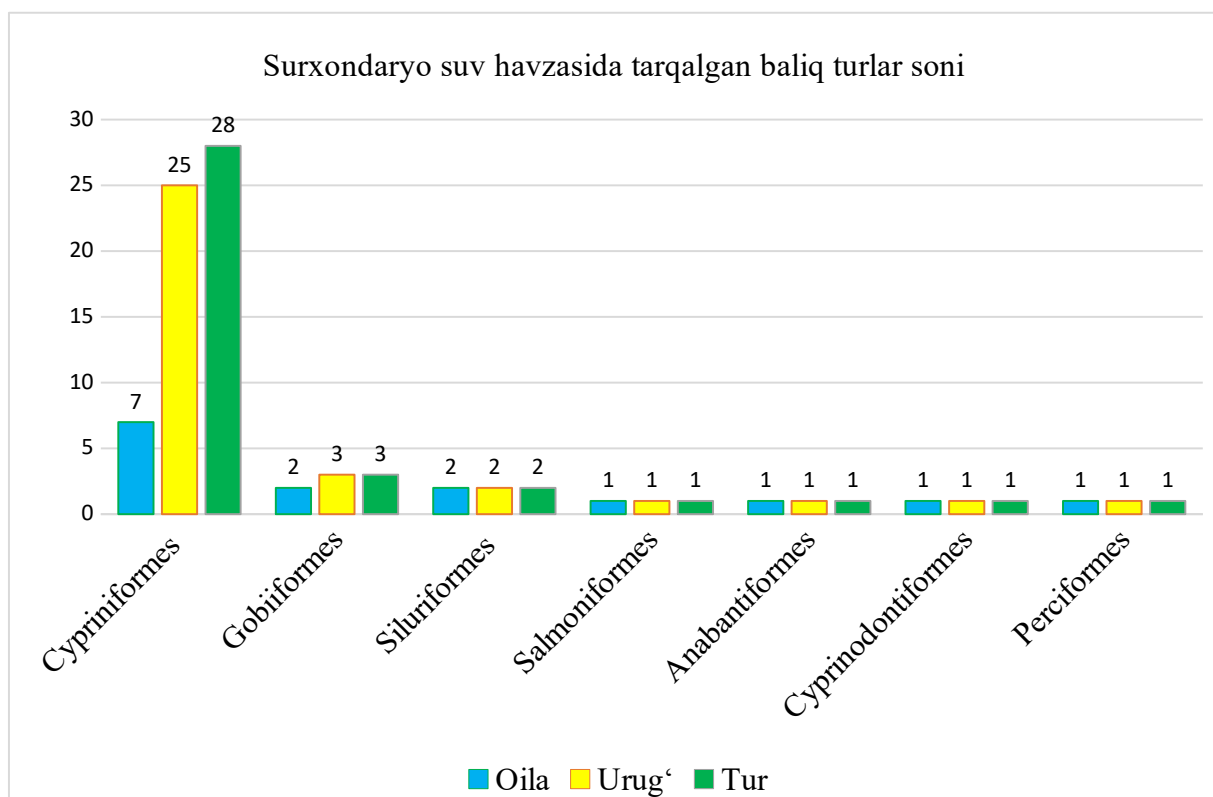
Surxondaryo viloyatida amalga oshirilgan tadqiqotlar davomida bu hududda tarqalgan baliq turlari haqida chuqur ma'lumotlar olindi. Tadqiqotlar Surxon, Qoratog', To'palang, Sangardak va Xo'jaipok kabi asosiy daryolar va ularning irmoqlarida olib borildi. Bu daryolar hududdagi baliq faunasining xilma-xilligini va uning ekologik ahamiyatini aniqlashga imkon yaratdi.

Baliq turlarining tarqalishi va taksonomiyasi: Havzada o'rganilgan 37 baliq turi orasida, asosan, 28 turi *Cypriniformes* turkumi (tuzli baliqlar)ga mansub bo'lib, bu turkum hududda eng keng tarqalgan baliq guruhini tashkil etadi. *Cypriniformes* turkumi odatda daryolarda yuqori faoliyat ko'rsatadigan baliqlardir, ular o'zlarining moslashuvchanligi va ko'p ko'payishi bilan ajralib turadi. Daryolarda uchraydigan yana uchta baliq turi *Gobiiformes* (gobiyalar) turkumiga mansub bo'lib, ular ko'pincha daryolarning quyi qismlarida va pastki qismlarida

tarqalgan. *Siluriformes* turkumidagi baliqlar, xususan, daryolarda pastki qatlamlarda yashashga moslashgan.

Bundan tashqari, tadqiqotlar davomida *Salmoniformes*, *Anabantiformes*, *Cyprinodontiformes*, va *Perciformes* kabi boshqa baliq turkumlarining ham mavjudligi aniqlangan, ammo ular daryolar bo‘ylab nisbatan kamroq tarqalgan. Bu baliqlar, asosan, daryolarning yuqori oqimlarida, sho‘r va toza suv manbalarida uchraydi.

Qizil kitobdagi turlar va muhofaza holati: Tadqiqotda aniqlangan baliqlarning 73% (27 tur) TMXI (Xalqaro Tabiatni Muhofaza qilish Jamiyati) Qizil kitobiga kiritilgan. Bu baliqlarning ekologik holatini va ularning mavjudligini tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi. Shular orasida *Capoetobrama kuschakewitschi* turi "EN" – qirilib ketish arafasida bo‘lgan turlar toifasiga kiritilgan. Bu baliq turi faqat Surxondaryo havzasida tarqalgan bo‘lib, uning ahvoli jiddiy xavf ostida ekanligini ko‘rsatadi. Agar bu baliq turining muhofazasi to‘g‘ri amalga oshirilmasa, uning mavjudligi tahdida qolishi mumkin.

1-rasm. Baliq turlar soni turkum, oila va urug‘lar kesimida taqsimlanishi

Ekologik ahamiyat: Baliq faunasi ekosistemalarning sog'lom ishlashini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Baliqlar nafaqat oziq zanjiri tarkibiga kiradi, balki ular suv tizimlarining biologik va kimyoviy muvozanatini saqlashda ham muhim omildir. Surxondaryo havzasidagi baliqlarning ko'pligi va xilma-xilligi bu hududning ekologik ahamiyatini yana bir bor ta'kidlaydi.

Xulosa: Kelajakda, bu hududdagi baliq turlarining biologik va ekologik o'zgarishlarini o'rganish zarur. Shuningdek, baliqlarning turlari va ekologik holatining o'zgarishiga sabab bo'layotgan antropogen omillarni aniqlash va tahlil qilish ham muhimdir. Muhofaza choralari ko'rilmagan baliq turlari qisqa vaqt ichida yo'qolib ketishi mumkin, bu esa ekosistemadagi muvozanatni buzishga olib keladi.

Shuningdek, Surxondaryo va unga yaqin daryolarda baliqlarni ko'paytirish va muhofaza qilishga qaratilgan maxsus tadbirlarni ishlab chiqish zarur. Bu faqat tabiiy resurslarni saqlab qolish bilan cheklanmaydi, balki hududdagi baliqchilik va boshqa iqtisodiy faoliyatlarni ham barqaror ravishda rivojlantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Fayziyeva D, Allayarov S. O'zbekiston suv havzalarida Nemacheilidae (yalangbaliqlar) oilasining tarqalishi va zamonaviy o'rganilganlik darajasi // NamDU ilmiy xabarnomasi. – Namangan, 2022. - № 3, –B. 156-161. (03.00.00; №17).

2. Allayarov S., Yuldashov M. Baliq turlarini molekulyar identifikatsiyalashning ahamiyati // O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi – Toshkent, 2022. - № 8, –B. 35-36. (06.00.00; №1).

3. Jovmirov F., Allayarov S. Surxondaryo havzasida tarqalgan Qizil kitobga kiritilgan baliqlar bioekologiyasi // "Tuproq va atrof-muhit masalalari" Respublika ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari to'plami. Termiz, 16-oktyabr 2020 yil, – B. 155-157.

4. Allayarov S. Amudaryo havzasida tarqalgan Amudaryo yalangbalig'i – 'Oxynoemacheilus' oxianus (Kessler, 1877) ning morfologik belgilari // "O'zbekiston zoologiya fani: hozirgi zamon muammolari va rivojlanish istiqbollari" II Respublika ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari. Toshkent, 15-16 oktyabr 2021 yil, –B. 167-169.

5. Аллаяров С., Файзиева Д. Состояние современных исследований представителей семейства Nemacheilidae, распространенных в водоемах южных регионов Узбекистана // "Актуальные проблемы охраны животного мира в Беларуси и сопредельных регионах" Материалы II Международной научно-практической конференции. Минск, Беларусь, 11-14 октября 2022 г. – 34-36 б.

6. Fayziyeva D., Allayarov S. Amudaryo havzasi endemik turi Iskandaria pardalis (Turdakov, 1941) plastik belgilarining solishtirma tahlili // Materials of the 1st international conference: Conservation of Eurasian biodiversity: contemporary problems, solutions and perspectives. Andijan State University, 15-17 may, 2023. Andijan, --P. 258-262.